

BEYAZIT DEVLET KÜTÜPHANESİ VE TÜRK TARİH KURUMU KÜTÜPHANESİ MÜHÜRLERİ

Ö

ZEL ve genel kütüphanelere sadece kütüphane mühürleri açısından bakmak buralara girmiş kitapların macerası hakkında ilgi çekici ipuçları

sunabilir: Kitapların da insanlar gibi gezildiği, dönem dönem farklı şehirlerde yaşayabildiği veya aynı şehrin bir mekanını beğenmeyip (veya atılıp, kovulup, aktarılıp) başka bir mekanına taşındığını çoğu zaman kütüphane mühürlerinden izleyebiliriz. Şahsî kütüphanelerden yola düşerek bir sahafta konaklayan, oradan yine bir başka şahsî kütüphaneye veya bir genel kütüphaneye giren, birkaç sahip değiştiren, bağışlandığı kütüphaneye dahil edilirken üzerine bu hususu belirten bir mühür basılan kitaplar da bize konunun başka başka veçhelerini sunar.

Türkiye'deki kütüphanelerin hangisine girersek girelim, bu alanda çok çeşitli ve farklı, son derece ilgi çekici kütüphane mühürleriyle karşılaşabiliriz. Burada Beyazıt Devlet Kütüphanesi ve Türk Tarih Kurumu Kütüphanesinde gördüğümüz bir kısım örnekleri söz konusu edecek ve görsellerini sunacağız.

KÜTÜPHANE AİDİYET MÜHÜRLERİ

Bir kitabın hangi kütüphaneye ait olduğunu gösteren en belirgin unsur o kütüphaneye mahsus mühürlerdir. Aynı kütüphanenin mühürleri zamanla değişiklik gösterebildiğinden bu süreci kitaplar üzerinden izleyebilmek mümkündür.

Beyazıt Devlet Kütüphanesinin (BDK), ilk kurulduğunda (1884) “Kütüphane-i Umûmî-i Osmanî” olan adı, 1961’de toplanan VII. Millî Eğitim Şûrasında alınan kararla “Beyazıt Devlet Kütüphanesi”

olarak değiştirilmiştir. Bu hususu ayan beyan gösteren bir kütüphane mühründe “Kütüphane-i Umûmî-i Osmanî” adlandırılmasına rastlıyoruz. Bu mührü dair örnekler kütüphaneye Osmanlı devrinde giren kitaplarda bulunuyor. Cumhuriyet dönemindeki ismiyle hazırlanmış kütüphane mührü ise hâlihazırda kullanılıyor.

Türk Tarih Kurumu (TTK) Kütüphanesindeki kitaplarda bulunan mühürlere de bu kurumun geçirdiği evreleri takip edebilmek mümkündür. Burada görebildiğimiz en eski kütüphane mührü, TTK’nın öncülü sayabileceğimiz Türk Tarih Encümeni Kütüphanesine aittir. TTK’nın 1931’de kurulduğundaki adı olan “Türk Tarihini Tetkik Cemiyeti” mührü ise kronolojik olarak ikinci sırada gelir. Bu dönem TTK kütüphane mühürlerinde ilk zamanlar kurum adının açıkça yazıldığı ve daha sonra T.T.T.C. kısaltmasının kullanıldığı görülüyor.

KÜTÜPHANELERİ DOLAŞAN KİTAPLAR

Kitapların hem aynı şehirdeki kütüphanelerde ve hem de farklı şehirlerdeki kütüphanelerde; şehirlerarası dolaşım da olabildiğini gösteren mühürlere de rastlanıyor. Dolayısıyla bir kütüphanenin mührüyle buraya nereden nakledildiğini gösteren bir başka kütüphanenin mührü bir arada olabiliyor. Beyazıt Devlet Kütüphanesindeki bir kitapta bir arada rastladığımız BDK mührüyle Divan Edebiyatı Müzesi mührü bulunan bir *Büyük Tarih-i Umûmî* nüshasını, bir *el-Muhâkemât* nüshasında BDK mührü ile Dârü’t-Tıbâati’l-Âmire mührünü, yine Köprülü Kütüphanesi mührünü bu bapta örnek verebiliriz. Ayrıca yine Beyazıt

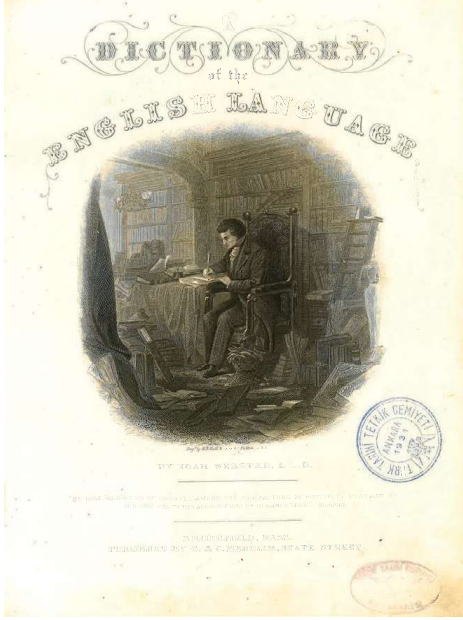
Devlet Kütüphanesindeki “Bibliothèque Générale Ottom, de la Moka, Constantinople” ve “Türkiye Cumhuriyeti Bursa Millî Kütüphanesi 1339/1341” mühürlerini taşıyan kitaplar da ilgi çekici örnekler arasındadır. Beyazıt Devlet Kütüphanesinden bir örnek de *Şâfiye Şerhi Abdullah* adlı eserin üstündeki “Bursa Genel Kitaplığı” mührüdür.

Bazen kütüphanelerde aynı kitap içinde ikiden fazla kütüphane mührüne de rastlanabiliyor. Beyazıt Devlet Kütüphanesindeki bir *Mizânü’l-Mevâzîn* nüshasında Dârü’t-Tıbâati’l-Âmire, hem T.İ.E.M. hem İstanbul Türk ve İslam Eserleri Müzesi Müdürlüğü Galata Mevlevihanesi Şefliği hem de BDK mühürleri olmak üzere aynı anda üç (aslında dört) kütüphane mührünü de bir arada görebiliyoruz. *Türk Bayrağı* adlı kitabın kapağında BDK mührü, iç kapağında ise M. Eğ. B. Ankara Genel Kitaplık ile T.C. Mf. V. Ankara Umumi Kütüphanesi mühürlerinin üçünü bir arada görebiliriz.

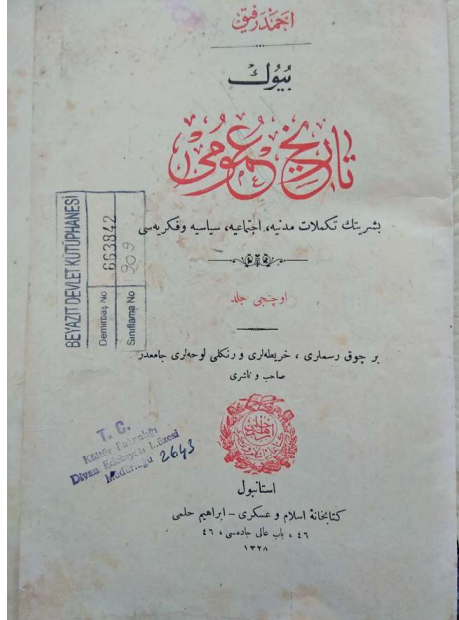
BAĞIŞ MÜHÜRLERİ

Bu tür mühürler bazen bizzat kitap bağışlayan (kendisi veya ailesi), bazen de bağış alan kütüphane tarafından hazırlanabiliyor. Beyazıt Devlet Kütüphanesindeki örneklerden Şükrü Kaya kitaplarındaki mühür, ölümünden sonra bağışın ailesi tarafından yapıldığını gösteriyor. Tabii bu mühür de aile tarafından yaptırılmış olabilir. Pertev Naili Boratav ve Kadri Çelikiz mühürleri ise kitapların bizzat kendileri hayattayken bağışlandığını gösteriyor olmalıdır. Türk Tarih Kurumu Kütüphanesindeki örneklerden Esad Fuad Tugay, Halil Edhem bağış mühürleri ise

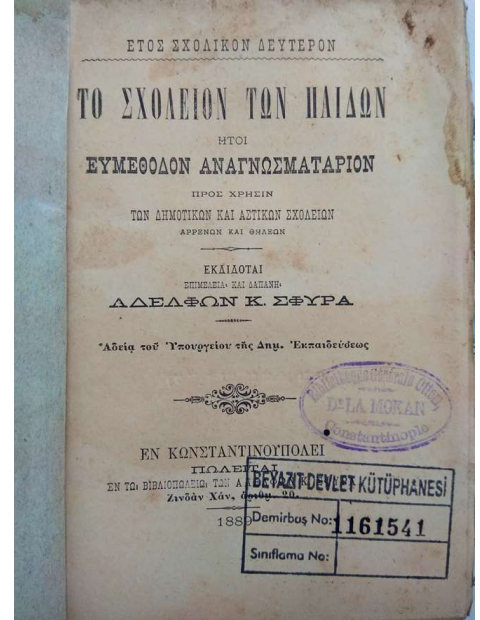
Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti mührü.

BDK ve Divan Edebiyatı Müzesi mührü.

BDK'da bulunan "Bibliothèque Générale Ottomane, de la Moka, Constantinople" mührü.

TTK tarafından yaptırılmıştır. Dr. Reşid Galip'e ait kompoze mühür ise bir tür ekslibris gibidir ve bizzat kendisi tarafından kazıtılmış bir mühür olmalıdır.

Beyazıt Devlet Kütüphanesindeki bağış kitaplar arasında Hakkı Tarık Us Koleksiyonu önemli bir yere sahiptir. Bu bağışlar arasında rastlanan *İslam Hanımları* adlı Osmanlıca bir eserin üstünde "Sayın Niyazi Bektaş tarafından Hakkı Tarık Us Kütüphanesine bağışlanmıştır" şeklinde bir mühür basılıdır ve burada Us'un kendi mührü yoktur. Ona ait mührü ise birçok kitabın yanısıra Türkçe bir eserde de rastlıyoruz.

ŞAHSİ MÜHÜRLER-İSTİSHAB KAYITLARI

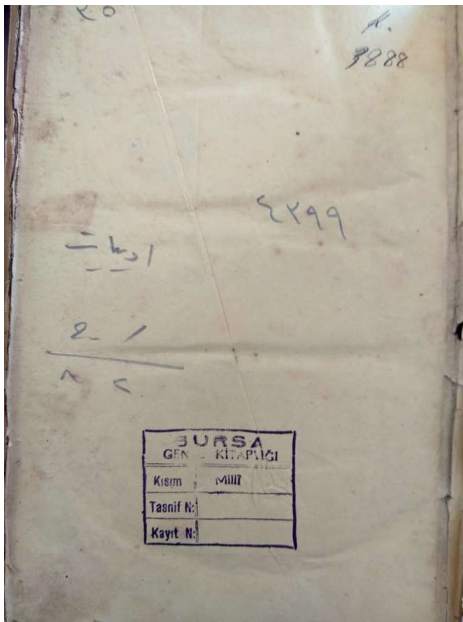
Özel kütüphaneler için şahısların kazıttığı mühürlere de bolca rastlanır. Bu mühürlerin basılı olduğu birçok kitap sonradan genel kütüphanelere —gerek

bağış, gerekse satın alma yoluyla— girmiştir. Epeyce bir kısmı da sahaflar vasıtasıyla tekrar başka özel kütüphanelere girmiştir ve elan girmeye devam etmektedir.

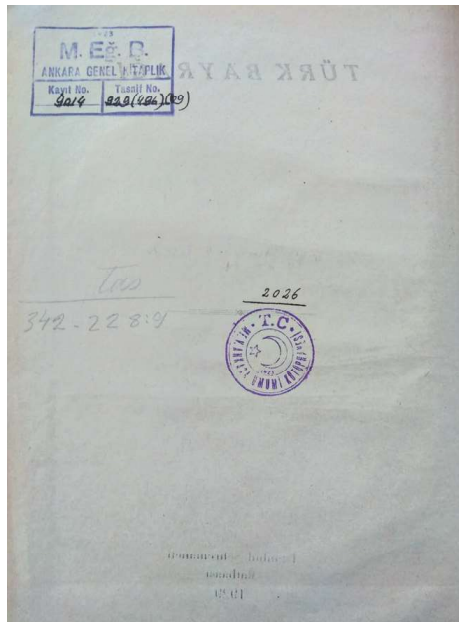
Şahsî mühürlerin en dikkat çekicilerinden biri Türk Tarih Kurumu Kütüphanesindeki Şikârî'ye ait *Karaman Tarihi* yazmasında rastladığımız Ali Emiri Efendinin mührüdür. Hemen belirtelim ki Ali Emiri, birçok yazma eseri kendisi için istinsah etmiştir ve bu nüshanın müstensihi de kendisidir. Burada Ali Emiri mührünü nüshaya eliyle çizmiştir. Fatih Millet Kütüphanesine bağışladığı kitaplarında bu mührün aynısı bulunuyor: "Allah Teâlâ Hazretlerinin rızâsiyçün vakfettim. Ali Emiri." Fakat bağışladığı ve kütüphanesinde muhafaza edilen yazmalarında basılı bulunan mühür, metal üzerine kazınmıştır. *Karaman Tarihi* nüshasının bir

özelliği de iki istishab kaydı içermesidir. Üsttekinde "İsteshabehu'l-fakir es-Seyyid Muhammed İbrâhîm" kaydının peşinden "5 Ramazan 236" (6 Haziran 1821) tarihi; alttakinde ise "Ba'dehû isteshabehu'l-fakir es-Seyyid Muhammed Hâşim" kaydının peşinden "19 Şevval 1260" (1 Kasım 1844) tarihi vardır. Bu istishab kayıtları şüphesiz Ali Emiri'nin istinsaha esas aldığı nüshada bulunuyordu. O da oradan aynen kendi yazmasına aktarmıştır. Bu istishab kayıtları, "aktarma" olmak bakımından farklıdır.

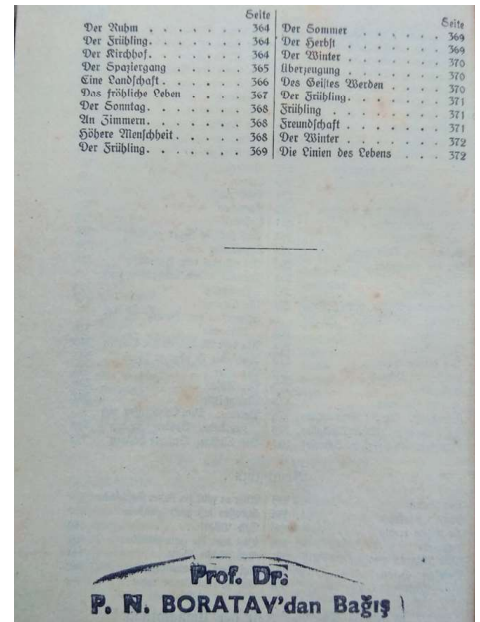
Beyazıt Devlet Kütüphanesindeki bir kitapta bulunan diğer bir örnek Bâver Ağa mührüdür. Bu mühürde "Sarayı Hümayûn Ağalarından Muhammed Bâver Ağa'nın vakfidir. [1]309" (1891/92) cümlesi kazanmıştır. Şahsî kütüphanemizde bulunan Mekkîzâde'ye ait *Teveşül* adlı *Kasîde-i Bürde Şerhi* nüshasında da bir

Şâfiye Şerhi Abdullah adlı eserin üstündeki "Bursa Genel Kitaplığı" mührü.

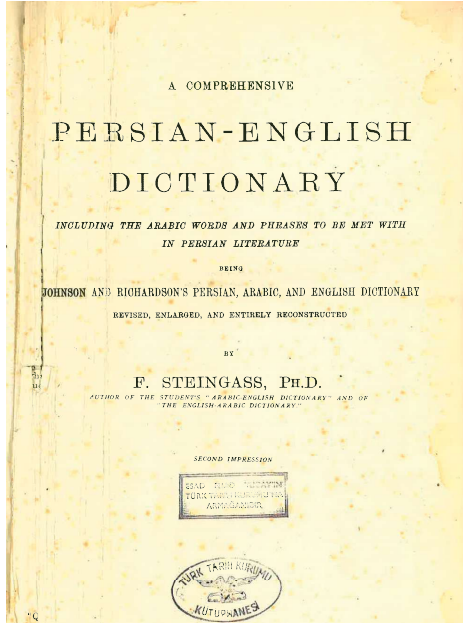

Türk Bayrağı Ankara Genel Kitaplık mührü. (BDK)

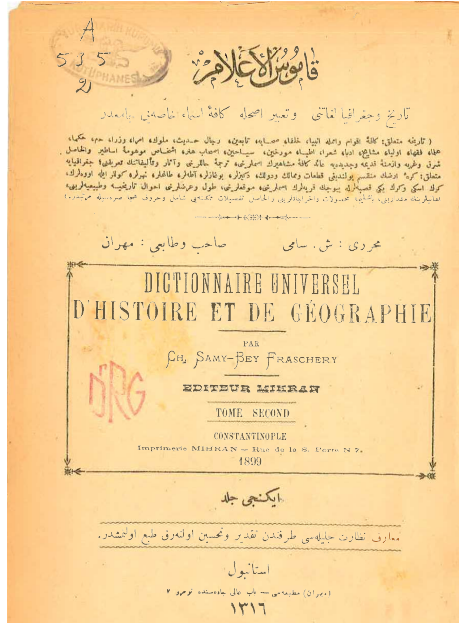

Pertev Naili Boratav mührü.

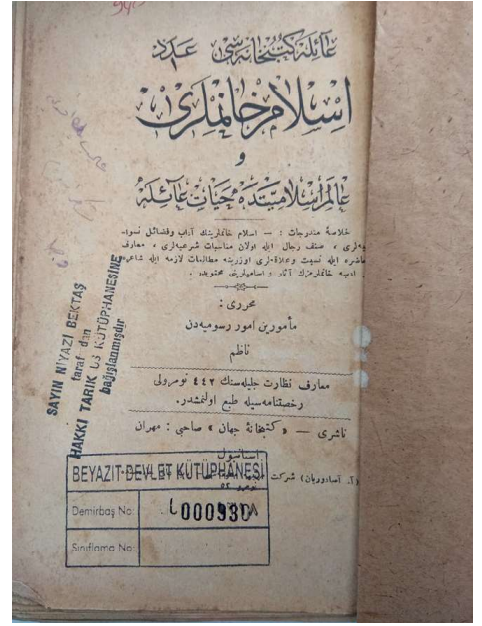
Esad Fuad Tugay bağış mührü.

Dr. Reşid Galip'e ait kompoze mühür.

Niyazi Bektaş'ın HTU'ya bağış mührü (BDK).

vakıf mührü vardır: “Bilfiil şeyhülislâm iken irtihâl-i dâr-ı selâm eyleyen Mek-kîzâde merhûm ve mebrûr Mustafa Âsım Efendi Hazretlerinin rûh-ı pür-fütûhla-riyçün li merzâtillâhi Teâlâ vakfolunan kitâb-ı şerîftir”. Bu ifadenin önce elle yazılmış, sonra da altına mühür olarak basılmış olması ilgi çekici görünmektedir ve pek de rastlanmayan bir örnek olsa gerektir. Yine şahsî kütüphanemizde bulunan *Misbâhu'l-İhvân li Tahrîrâtî'l-Kur'ân* nüshasında “Kemâl Edîb Kürkçüoğlu” kaydına rastlıyoruz ki bunu da tesahüb kaydı saymalıyız.

Bu tarz tesahüb kayıtlarına Beyazıt Devlet Kütüphanesindeki kitaplarda da rastlıyoruz. Bunlardan bir *Fenn-i İnşâ* nüshasında şu kayıtlarla bulunuyor: “Mekteb-i İdâdî-i Mülkiye ikinci sene, ikinci şube talebesinden 715 numarolu İsmail Hakkı bendelerinin *Fenn-i İnşâ* kitabıdır.

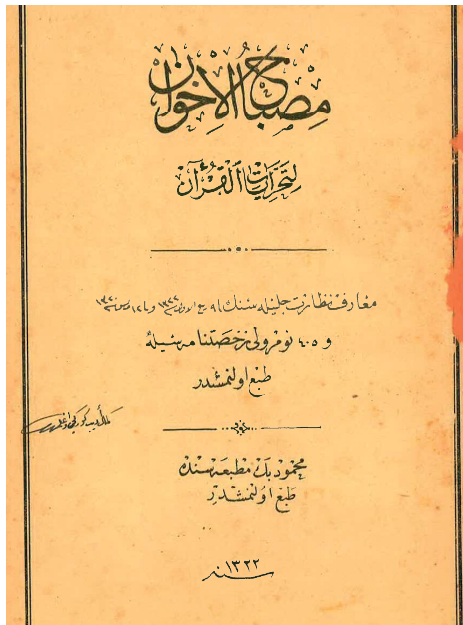
8 Eylül [1]316”. Yine yukarıda bahsi geçen Bâver Ağanın mührünün bulunduğu kitapta da istishab kaydı cinsinden notlara rastlanır: “Fî 2 Rebülevvel sene 1301, Saâdetlü Bâver Efendi Defter-i mahsûsuna kaydolunmuştur. Numero 76. Fî 20 kânûnisânî sene 1320”. Ayrıca daha önce örneğini sunduğumuz *Mîzânü'l-Mevâzîn* nüshasında da bir istishab kaydı vardır: “İsteshabehû Sa'deddîn, 'afallâhu anh.”

MATBAA VE YAYINCI MÜHÜRLERİ

Osmanlı döneminde matbaacılar arasında birçok yayıncı da vardır. Bunlardan bir kısmı bugünkü yayınevi logolarına benzer biçimde matbaa veya yayıncı mührünü matbu olarak basarken bir kısmı da sonradan kaşe yaptırarak basmıştır. Bunlardan Dârü't-Tibbâti'l-Âmire mührü ilk akla gelenidir ve yukarıdaki örnekler arasında yer almıştır.

TTK Kütüphanesindeki Tâvîf et-Tan-cî koleksiyonundan Arapça bir *el-Esfâr fî Risâleti'l-Envâr* nüshanın üstünde matbu olarak yayıncının unvanı yazılmadığı için sonradan mühür basılarak bu eksiklik giderilmeye çalışılmıştır. Net olarak okunmuyorsa da yayıncının “Mektebetü Hâbid 'İcâzi'l-Cedîd” olduğunu söyleyebiliriz. BDK'da bulunan bir *Hukûk-ı Düvel* nüshasında yayıncı makamında “Bâbîali Caddesinde Otuz Sekiz Numerolu Kitapçı Karabet 1296/1879” şeklinde bir kaşe basılıdır. Yine aynı kütüphanede bulunan ve daha önce bahsi geçen *Fenn-i İnşâ* kitabında da bu tarz iki ayrı mührü rastlıyoruz. Bunlardan üstteki iyi çıkmadığı için okunamıyor. Altta ise “*Matbaa ve Kitâbhâne-i Karabet*”in mührüdür. Bu tarz mühür/ kaşeler bazen yayıncıyı bazen de kitabın satıldığı yeri gösteriyordu. Z

—YUSUF TURAN GÜNAYDIN

Kemal Edîb Kürkçüoğlu tesahüb kaydı.

Fenn-i İnşâ kapağı ve Karabet mührü.

Bâver Ağanın şahsî mührü.